

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

VIRTUALNI POKOJNINSKI RAČUNI

Ljubljana, september 2011

TADEJ GORZETI

IZJAVA

Študent Tadej Gorzeti izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 IZZIVI SODOBNIH POKOJNINSKIH SISTEMOV	2
1.1 Dokladni in naložbeni sistem financiranja	3
2 NORMATIVNE ZNAČILNOSTI DOBREGA POKOJNINSKEGA SISTEMA	5
2.1 Struktura in vsebina posameznih stebrov pokojninskega sistema	5
2.2 Virtualni pokojninski račun.....	6
2.2.1 Idejna osnova in delovanje	7
2.2.2 Deljenje virtualnih pokojninskih računov med partnerji.....	7
2.2.3 Razsežnosti virtualnih pokojninskih računov	8
2.2.3.1 Dolgoročna vzdržnost sistema	8
2.2.3.2 Transparentnost	8
2.2.3.3 Primeren za države v razvoju in z manj razvitimi finančnimi trgi.....	8
2.2.3.4 Avtonomnost	9
2.2.3.5 Mobilnost delovne sile	9
2.2.3.6 Nizki administrativni stroški	9
2.2.3.7 Aktuarska pravičnost in nevtralnost.....	9
2.2.3.8 Fleksibilnost	10
2.2.3.9 Občutek lastništva	10
2.2.3.10 Politika	10
2.2.3.11 Nizki stroški prehoda	10
2.2.4 Omejitve in izzivi virtualnih pokojninskih računov.....	10
2.2.4.1 Kratkoročna nestabilnost sistema.....	11
2.2.4.2 Transparentnost	11
2.2.4.3 Finančni trgi in institucije	11
2.2.4.4 Solidarnost.....	11
2.2.4.5 Prenos tveganj na posameznike.....	12
2.2.4.6 Politika	12
2.3 Druge kategorije	12
2.3.1 Redistributivnost in minimalna pokojnina	12
2.3.2 Ženske, brezposelne osebe in študenti	13
2.3.3 Invalidi	14
3 MOŽNOSTI UVEDBE VIRTUALNIH POKOJNINSKIH RAČUNOV V SLOVENIJI	14
3.1 Zgodovina.....	14
3.2 Pokojninski sistem v Sloveniji	15
3.2.1 Financiranje pokojnin.....	16
3.2.2 Prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	17
3.2.3 Struktura pokojnin.....	18
3.3 Uvedba virtualnih pokojninskih računov	19
SKLEP	21
LITERATURA IN VIRI	23

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Struktura posameznih stebrov pokojninskega</i>	5
<i>Slika 2: Struktura sistema pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji</i>	16
<i>Slika 3: Struktura prihodkov Zavoda v letu 2010</i>	17
<i>Slika 4: Struktura prispevkov v letu 2010</i>	18

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Predvideno število ljudi v dveh starostnih skupinah za določena leta do 2050 v RS</i>	2
<i>Tabela 2: Struktura pokojnin v letu 2010</i>	18

UVOD

Demografske spremembe so danes eden ključnih dejavnikov javnofinančnega položaja ne le v Sloveniji, ampak tudi v večini drugih razvitih evropskih držav. Zniževanje rodnosti in podaljševanje življenjske dobe, zaradi vse boljše medicine in načina življenja, povzroča številne ekonomske, socialne in geopolitične spremembe. Globalizacija spreminja način delovanja trga in razvijanje finančnih tokov, kar vpliva tako na tehnološki kot na gospodarski razvoj.

Te spremembe najbolj občutijo pokojninski sistemi, ki še vedno večinoma temeljijo na dokladnem sistemu, v katerem delovno aktivno prebivalstvo sprotno vplačuje prispevke v pokojninsko blagajno; iz nje pa se zbrana sredstva namenjajo neposrednemu izplačilu pokojnin za trenutne upravičence. Slabšanje razmerja med številom zavarovancev in upravičencev vodi v manjšo količino zbranih prispevkov, kar povzroča dodatne pritiske na pokojnine in znižuje kvaliteto življenja starejših. Strokovnjaki in politiki so soočeni s kompleksnimi vprašanji: kje določiti upokojitveno starost, kako zagotoviti vzdržnost sistema, kako preprečiti zniževanje pokojnin ipd. Gre za standardne parametrične reforme, ki večinoma nudijo rešitev le na kratek rok in ustvarjajo nove dileme, medtem ko dolgoročna finančna nevzdržnost ostaja. Veliko ljudi tako ne pozna delovanja pokojninskega sistema in se ne zaveda, da bodo z vstopom v pokojnino postavljeni v nevzdržen položaj.

Namen diplomskega dela je predstaviti nov pokojninski sistem, ki temelji na virtualnih pokojninskih računih. Gre za spremembo pokojninskega sistema, ki prinese mnoge novosti in nudi odgovore na nerešena vprašanja, kot so: pravičnost, fleksibilnost, transparentnost sistema, demografski prehod ipd. Spoznati želim tudi vzdržnost in različne razsežnosti, ki jih ponuja nov sistem v primerjavi s starim tradicionalnim sistemom in kakšne so možnosti uvedbe sistema v Republiki Sloveniji. Ugotoviti želim, ali je uvedba virtualnih pokojninskih računov primerna rešitev problema pokojninskega sistema.

Vsebinsko je diplomsko delo razdeljeno na tri poglavja. V prvem poglavju predstavljam različne družbene, tehnološke, gospodarske spremembe in izzive, s katerimi se dandanes srečujemo, navedem pa tudi bistveno razliko med dokladnim in naložbenim sistemom financiranja pokojninskega sistema. Začetek drugega poglavja je namenjen strukturi novega pokojninskega sistema, ki temelji na virtualnih računih. Nadalje opisujem delovanje sistema in različne razsežnosti ter omejitve, ki jih ta nudi oziroma se z njimi srečuje. Konec poglavja zaznamujejo druge kategorije znotraj pokojninskega sistema, ki vse neposredno oziroma posredno vplivajo na življenje posameznikov. V zadnjem, tretjem poglavju na kratko predstavim zgodovino in sedanje stanje pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji, opišem pa tudi način financiranja le-tega in strukturo pokojnin. Na koncu prikazujem kakšne so možnosti uvedbe novega pokojninskega sistema v Sloveniji in navajam smernice za prihodnost.

1 IZZIVI SODOBNIH POKOJNINSKIH SISTEMOV

Da lahko odgovorimo in kljubujemo izzivom pokojninskega sistema, je smiselno, da najprej izpostavimo različno razumevanje funkcije le-tega. Na eni strani je smisel v zavarovanju pred starostjo oziroma dolgoživostjo, a žal se po 2. svetovni vojni pokojninski sistem sprevrže v instrument socialne politike, ki prerazdeljuje dohodek. Žrtev tega je aktuarska pravičnost (nesorazmernost med vplačanimi prispevki in prejetimi pokojninami), ki jo tako izpostavlja sistem virtualnih pokojninskih računov. Danes bi težko našli državo, kjer obstoječi pokojninski sistem ne bi bil na seznamu tematik nacionalnega obravnavanja. Razlogi, ki težijo k spremembam, se med državami in posameznimi regijami razlikujejo, a vsebujejo naslednje ključne nosilce:

- **kratkoročne fiskalne pritiske**, ki se vedno nanašajo na državni proračun ter izpostavljajo nesorazmerje med prejemniki in vplačniki pokojninskega sistema,
- **socialnoekonomske izzive**, ki so bili osnovani že v začetku 20. stoletja. Glavni cilj takratnega sistema je bil usmerjen na moško populacijo, ki je poizkušala zagotoviti dovolj visoko pokojnino za preživele otroke in vdove. Starostna meja upokojitve je bila med 67-70 leti, a jo je dočakala le manjšina moških. Proti koncu 20. stoletja se pojavijo novi tovrstni izzivi, saj se začne povečevati delovna sila ženskega spola. Spremembe v sami strukturi družine, visoke ravni ločitev in zunajzakonske vezi vodijo v razpad družinskih vrednot. V preteklosti je bila namreč družina tista, ki je bila pristojna za zagotavljanje sredstev in oskrbe starostnikov,
- **globalizacija**, ki uvede nov način delovanja trga in družbe kot celote. Dodatni izzivi so podpreti mobilnost delovne sile tako znotraj podjetja kot tudi na državni in evropski ravni, spodbujati razvijanje finančnih trgov in vseživljenjskega izobraževanja (Holzmann & Palmer, 2006, str. 1),
- **demografske spremembe**, ki so posledica staranja prebivalstva. Razlogi se skrivajo v zmanjševanju rodnosti in podaljševanju življenjske dobe predvsem zaradi velikega napredka v sodobni medicini. V evropskih državah pričakovana življenjska doba prebivalca naraste za eno leto na desetletje, medtem ko je rodnost daleč od ravni, ki bi omogočala nadomestitev trenutno delujoče generacije (European Commission, 2000, str. 3).

Tabela 1: Predvideno število ljudi v dveh starostnih skupinah za določena leta do 2050 v RS

Vrsta predvidevanja	Nizka	Srednja	Visoka
2015	1.929.330	2.018.808	2.121.391
Delež starejših od 65 let v %	18.1	17.8	17.4
Delež med 20. in 64. leti v %	64.8	64.1	63.1
2050	1.490.760	1.900.839	2.520.801
Delež starejših od 65 let v %	32.7	31.1	28.0
Delež med 20. in 64. leti v %	52.7	51.6	50.1

Vir: M. Čok, J. Sambt, A. Berk Skok, M. Košak, Long-term sustainability of the Slovenian pension system, 2008, str. 278.

V zgornji tabeli dobro vidimo, da bo upoštevajoč srednjo varianto predvidevanj delež starejših od 65 let v Sloveniji do leta 2050 drastično narasel (iz 17.8% na 31.1%). Velik delež bo k temu prispevala tudi povojna *baby-boom* generacija, ki se bo v prihodnje upokojila (Čok, Sambt, Berk Skok & Košak 2008, str. 278),

- **gospodarska rast in zaposlenost**, ki s svojimi nizkimi številkami težita k zagotovitvi neke vzdržne količine ljudi, ki naj bi predstavljala osnovo za nadaljnjo podporo socialnega sistema (Holzmann & Palmer, 2006, str. 37),
- **politični svet**, ki zadnji dve desetletji vztrajno izgublja na zaupanju. To predstavlja velik izziv vladajočim, saj morajo za vsako predlagano reformo dokazovati, da bodo stvari brez nje v prihodnosti dejansko slabše (Börsch-Supan & Miegel, 2001, str. 3-10).

Dileme se pojavijo tudi pri načinu zbiranju sredstev oziroma prispevkov, ki zagotavljajo pokojnino. Tako ločimo dokladni (pretočni) in naložbeni (kapitalski) sistem financiranja pokojninskega sistema. »Zagovorniki pretočnega pokojninskega sistema vidijo njegove prednosti predvsem v slabostih kapitalskega sistema, pri tem pa so te slabosti običajno tiste značilnosti kapitalskega sistema, ki jih njegovi zagovorniki štejejo med njegove prednosti« (Tajnikar, 2010, str. 12–13).

1.1 Dokladni in naložbeni sistem financiranja

Dokladni sistem, imenovan tudi sistem sprotnega prispevnega kritja, pretočni sistem ali *pay-as-you-go* sistem, temelji na medgeneracijski pogodbi, kjer aktivna generacija zagotavlja sredstva za izplačilo pokojnin trenutnim upravičencem - upokojujencem. Tovrstni sistemi praviloma nimajo pomembnih rezerv ali kapitalskih naložb, iz katerih bi se zagotavljalo izplačilo pokojnin, čeprav njihova pojavnost po svetu ni redka. V primeru, da zbrana sredstva delodajalcev in delojemalcev ne zadoščajo za sprotno izplačilo pokojnin, primanjkljaj pokrije država iz državnega proračuna (Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 27-28).

Stanovnik (2002, str. 169-170) meni, da je odvisno razmerje med številom zavarovancev in upokojujencem glavni izziv pri delovanju tovrstnega sistema. Zviševanje življenjskega standarda povzroča povečevanje življenjske dobe prebivalstva in posledično števila upokojujencev, na drugi strani pa se zmanjšuje število zavarovancev, ki prispevajo v pokojninsko blagajno.

V teoriji je znana tudi Aaronova enačba, ki določa, kdaj je dokladni sistem financiranja boljši od naložbenega (Stanovnik, 2002, str. 170):

$$n + g > r \quad (1)$$

kjer je:

n – stopnja rasti prebivalstva

g – stopnja rasti povprečne plače

r – obrestna mera

Nizka stopnja rasti prebivalstva je značilna za zahodna gospodarstva in tako posledično zmanjšuje levo stran enačbe. Gospodarstva so zato v preteklosti začela dodatno uvajati naložbeni sistem, ki odpravlja pomanjkljivosti t.i. dokladnega sistema (Stanovnik, 2002, str. 169-170).

Naložbeni sistem financiranja temelji na prispevkih zaposlenih, ki jih redno odvajajo od svojih bruto plač in kumulirajo na individualnih računih skupaj z ustvarjenimi donosi. Privarčevana sredstva se namenijo za nakup vrednostnih papirjev in uporabijo za izplačilo dodatnih pokojnin. Za tovrstno varčevanje velja, da nižje kot je razmerje med dobo prejemanja pokojnine in varčevalno dobo, večja je pokojnina oziroma nižja so potrebna vplačila v pokojninski sistem (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 37).

Z uvedbo naložbenega sistema v okvir sodobnega financiranja pokojnin se je povečalo narodnogospodarsko varčevanje, utrdil in razvil se je finančni sistem ter zagotovil dodatni domači kapital za nove naložbe. Tako razvijajoč se trg kapitala povzroča bistveno manj nesorazmerij glede ponudbe dela in povečuje mobilnost delovne sile med državami Evropske unije (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 40).

Kapitalski sistem nasproti dokladnemu sistemu financiranja odpravlja izziv demografskih sprememb, a se mu vendarle očita solidarnostna plat. Tajnikar (2010, str. 12-13) meni, da je to ena izmed prednosti naložbenega sistema in da bi moral vsakdo sam poskrbeti za svojo starost.

Harrison (1998, str. 18) navaja naslednje slabosti, ki jih najdemo pri tovrstnem financiranju pokojnin:

- v primeru inflacije se lahko zmanjša vrednost naložb pokojninskih skladov in posledično višina pokojnin,
- zavarovanci so negotovi glede zmožnosti in višine prispevkov vplačevanja v pokojninski sklad skozi daljše obdobje,
- zavarovanci so posredno odvisni od državnega nadzora poslovanja pokojninskih skladov,
- oblasti lahko s svojimi ukrepi izrabijo pokojninske sklade in s tem napolnijo državni proračun.

Učinkovitost dokladnega sistema je tako zagotovljena ob nizkem razmerju med številom upokojencev in zaposlenih oseb, a v večini razvitih držav so take razmere bolj ali manj preteklost. Danes je takšen sistem smiseln le še tam, kjer stopnja rasti plač in zaposlenih na dolgi rok presega povprečno donosnost finančnih naložb (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 37).

Rešitev izzivov in problemov sodobnih pokojninskih sistemov predstavljajo **virtualni pokojninski računi**, ki so kot nekakšen hibrid med obema načinoma financiranja pokojnin. Sam način financiranja povzemajo iz dokladnega sistema, medtem ko je na drugi strani višina pokojnine odvisna glede na vplačane prispevke posameznega zavarovanca, kar je glavna značilnost naložbenega sistema. Podrobnejše delovanje in druge značilnosti virtualnih pokojninskih računov so predstavljene v drugem poglavju.

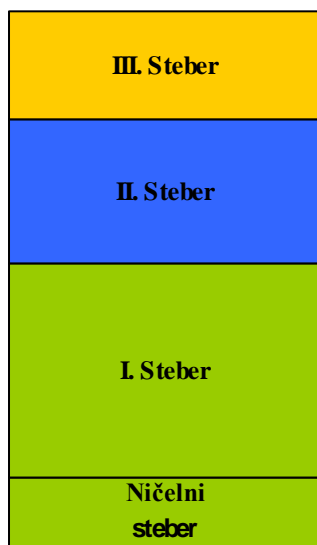
2 NORMATIVNE ZNAČILNOSTI DOBREGA POKOJNINSKEGA SISTEMA

Je dober pokojninski sistem tak, da zavaruje socialno šibke pred revščino, ali tak, da omogoči nemoteno potrošnjo in varuje posameznike pred starostjo v obdobju, ko niso več zmožni oziroma pripravljeni ostati ekonomsko aktivni? Odgovor nam ponuja sama struktura pokojninskega sistema, ki vključuje bistven element – virtualni pokojninski račun na ravni posameznika.

2.1 Struktura in vsebina posameznih stebrov pokojninskega sistema

Tako dokladni kot naložbeni sistem ne moreta doseči vseh ciljev, ki naj bi jih družba dosegla znotraj dobrega pokojninskega sistema. Sistem je torej najbolj smiselno zasnovati na večih stebrih ter pri tem paziti, da je kot celota in kot posamezni deli pregleden in razumljiv. Le na takšen način bo spodbujal posameznika in mu krepil zavedanje, da gre pri financiranju pokojnin za varčevanje in ne le za dodatno obdavčenje, pri katerem koristi pritekajo v neznane roke (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 36-42).

Slika 1: Struktura posameznih stebrov pokojninskega

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Modernizacija pokojninskega sistema v RS: Varna starost za vse generacije, 2009.

Pokojninski sistem je tako smiselno osnovati na treh stebrih, kot prikazuje slika 1. Osnovni **prvi steber** je razdeljen na socialni ali **ničelni** steber, ki služi močni redistribuciji dohodka in zagotavlja univerzalno pokojnino, ki nadalje zagotavlja eksistencialno varnost v starosti s prerazdelitvijo sredstev zaradi uresničevanja načela solidarnosti. Z vključitvijo tega dela se dosega odpravljanje revščine za vse sloje prebivalstva. Vzpostavi se dosledno ločevanje socialnega dela od varčevalnega (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 41; Ministrstvo za delo,

družino in socialne zadeve, 2009, str. 39). Redistributivni del prvega stebra se financira z naslova vladnega proračuna (davki) in iz prerazdelitvene stopnje prispevkov, ki predstavljajo določen odstotek plače aktivnega prebivalstva (Williamson, 2004, str. 59). Glavnino obveznega prvega stebra zavzema sistem, ki temelji na virtualnih pokojninskih računih in predstavlja trdno vez med pokojninskimi prejemki in plačanimi prispevki (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2009, str. 39).

Drugi in tretji steber predstavljata naložbeni del pokojninskega sistema, kjer je prisotna država z davčnimi spodbudami in olajšavami. Obvezni kolektivni del naložbenega pokojninskega sistema – drugi steber – zahteva visoko stopnjo aktivnosti delodajalcev, vendar je zaradi pogajalske moči le-teh nasproti posameznikom bolj stroškovno učinkovit in dosega pokritost vseh, tudi ekonomsko najšibkejših slojev družbe. V primeru, da si posameznik zaradi nepoučenosti ali kateregakoli drugega razloga izbere konzervativno naložbeno politiko, ki na dolgi rok ne prinese donosnosti na določeni ravni, ga še vseeno varuje sistem virtualnih pokojninskih računov, saj ti ne izpostavljajo posameznike finančnim tveganjem. Tretji steber pokojninskega sistema pa je osnovan na individualni ravni (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 42). Naložbeni del pokojninskih stebrov zahteva dobro razvit finančni trg in finančne institucije, ki upravljajo s prispevki posameznikov. Konkurenčnost na tovrstnih trgih je zaželena, saj se tako zvišuje učinkovitost upravljanja s prihranki za starost (Williamson, 2004, str. 60).

Večstebni sistem krepi gospodarsko rast, kapitalske trge, narodnogospodarske prihranke, znižuje stroške financiranja podjetij in odpravlja makroekonomska tveganja. Posamezni stebri se skladno z globalizacijo, spremenjenimi demografskimi in ekonomskimi okoliščinami obnašajo različno, kar zaradi načela razpršitve pokojninski sistem stabilizira in zmanjšuje verjetnost revščine (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 41).

2.2 Virtualni pokojninski račun

Prva razmišljanja in ideje, ki jih lahko povežemo s sistemom virtualnih pokojninskih računov, segajo v leto 1968, ko je Buchanan že imel prve predloge in zamisli. Leta 1988 Boskin, Kotlikoff in Shoven prav tako podajo svoje zamisli in predloge, medtem ko se jemlje nemški točkovni pokojninski sistem kot sam izvor za nadaljnje razvijanje tovrstnega sistema (Holzmann & Palmer, 2006, str. 17).

Sredina 90. let prejšnjega stoletja je prelomna, saj pokojninski strokovnjaki na Švedskem osnujejo prvi model, ki že vsebuje virtualne pokojninske račune. Čeprav sistem izhaja s Švedske, je bil zaradi političnega procesa sprejema prej že uveden v Italiji (1995), Latviji (1996) in Kirgiziji (1997). Leta 1999 ga uvedejo na Poljskem in Švedskem, leto kasneje pa še v Mongoliji (Williamson & Williams, 2005, str. 489).

2.2.1 Idejna osnova in delovanje

Virtualni pokojninski računi predstavljajo glavni del prvega stebra in temeljijo na dokladnem oziroma pretočnem sistemu – od njih se razlikujejo v tem, da se prispevki posameznikov (delodajalcev in delojemalcev) skozi delovno aktivno obdobje beležijo na individualnih računih. Posamezniki od administratorja letno dobivajo informacijo o vrednosti vplačanih in indeksiranih sredstev na njihovih virtualnih računih ter višino pričakovane pokojnine. Indeksacijski postopki so po državah različni, večinoma pa temeljijo na eni izmed realnih ekonomskih kategorij. Disney (1999) in Bender & MacArthur (2000) (v Williamson, 2004, str. 49) navajata da se na Švedskem in v Mongoliji zbrana sredstva 100% usklajujejo glede na rast realnih plač, v Kirgiziji le 75%. V Latviji (100%) in na Poljskem (75%) pa se zbrana sredstva obrestujejo glede na rast vsote realnih plač. Italija je edina država, v kateri je indeksacija v popolni meri vezana na gospodarsko rast. Sistem na takšen način ohranja korak z gospodarskim napredkom družbe (Williamson, 2004, str. 49).

Prispevki posameznikov so indeksirani, vendar ne gre za akumulacijo in razporejanje sredstev v smislu finančnih naložb, saj so sredstva izplačana aktualnim upokojencem. Višina pokojnine je odvisna od vsote vplačanih prispevkov, ki so evidentirani na posameznikovem individualnem računu, dolžine vplačevanja in pričakovane preostale življenjske dobe moških in žensk. Fiskalna dolgoročna vzdržnost sistema je zagotovljena z načinom usklajevanja. V kolikor pride do nižjega razmerja med delovno aktivnimi ljudmi in upokojenci, nižje rasti plač ali podaljšanja preostale pričakovane življenjske dobe, indeksacija avtomatično opravi prilagoditev (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 39-42; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2009, str. 38).

Pokojnine so v sistemu virtualnih pokojninskih računov prav tako indeksirane, saj se le na takšen način lahko ohranja kupna moč upokojencev, sledi spremembam v načinu življenja in morebitni inflaciji. Na Švedskem se upoštevata tako vpliv inflacije kot tudi stopnja ekonomske rasti. V Italiji in Latviji so pokojnine indeksirane le glede na inflacijo medtem ko na Poljskem upoštevajo tudi 20% katerekoli spremembe v stopnji realnih plač po že vračunani inflaciji (Williamson, 2004, str. 50).

Finančno stabilnost je v različnih obdobjih težko doseči, zato se obrestovanje pokojnin ne izvaja v celoti, temveč le deloma. Načelo konzervativne indeksacije omogoča sistemu ustvariti rezerve oziroma rezervni sklad, ki ga koristijo v manj ugodnih ekonomskih razmerah - nižja gospodarska rast, povečana brezposelnost (Holzmann, 2004, str. 18).

2.2.2 Deljenje virtualnih pokojninskih računov med partnerji

Deljenje virtualnih pokojninskih računov med partnerji je omogočeno znotraj pokojninskega sistema. Vplačevanje posameznikov na individualne račune se spremeni s poroko, saj se vplačila prispevkov glede na prihodke delijo enako med partnerji. Deljenje pokojninskih računov poteka na prostovoljni ravni, saj bi lahko v nasprotnem primeru (obvezno deljenje) partnerje odvrčalo od porok ali celo povzročilo ločitve z namenom izoginitve vpeljavi tovrstnega režima. Skupen

pokojninski račun med partnerjema ima vedno prednost za tistega (običajno ženska populacija), ki ima nižje prihodke, in kompenzira čas, ko oseba ni delovno aktivna (nosečnost, vzgajanje otrok ali oskrba starejši ljudi). V primeru, da so prihodki žensk podobni moškim, so individualne anuitete ženske populacije izračunane glede na preostalo pričakovano življenjsko dobo na strani žensk, saj le-te v povprečju živijo dlje (Holzmann & Palmer, 2006, str. 32).

2.2.3 Razsežnosti virtualnih pokojninskih računov

Pokojninski sistem, ki temelji na virtualnih pokojninskih računih, vsebuje mnogo izboljšav v primerjavi s starim, večinoma dokladnim sistemom. Nova pokojninska ureditev ponuja raznolike prednosti in razsežnosti.

2.2.3.1 Dolgoročna vzdržnost sistema

Fultz & Ruck (2001, str. 20-25) navajata, da je sistem dolgoročno stabilen, saj so prispevki, ki jih plačujejo delovno aktivni zavarovanci, usklajeni z izplačili z naslova pokojnin. Demografske spremembe in nihanja na trgu dela vodijo v očitna nesorazmerja v formalnem sektorju, a sistem virtualnih pokojninskih računov vsebuje korekcijske mehanizme, ki sistem pripeljejo v novo ravnovesje. Usklajevanje poteka samodejno v primeru (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 39- 42):

- nizkega razmerja med delovno aktivnimi in upokojenimi prebivalci (indeksacija na podlagi rasti mase realnih plač),
- nizke rasti plač (indeksacija prispevkov, ki se plačujejo na individualne račune),
- daljše pričakovane življenjske dobe (aktuarski izračuni).

2.2.3.2 Transparentnost

Preglednost je zagotovljena na družbeni (vsi posegi vlade v sistem so vidni) in individualni ravni. Vsak posameznik znotraj sistema lahko kadarkoli dobi informacijo o vplačanih prispevkih in o vsoti sredstev na virtualnem pokojninskem računu, ki je funkcija preteklih vplačil in jasne indeksacijske formule. Administrativna organizacija posameznike enkrat letno pisno obvesti o stanju na njihovem virtualnem računu. Transparentnost povečuje zaupanje v sistem in podaljšuje povprečno starostno dobo upokojitve, saj se ljudje sami odločijo delati dlje (Williamson, 2004, str. 55)

2.2.3.3 Primeren za države v razvoju in z manj razvitimi finančnimi trgi

Večina razvijajočih se držav nima ne administrativnih ne ekonomskih zmožnosti za uvedbo pokojninskega sistema, ki bi v pretežni meri temeljil na naložbenem sistemu. Pogosto so finančni trgi in institucije še v razvoju, zato jim sistem, ki vključuje virtualne pokojninske račune, omogoča dobro osnovo za nadaljnji razvoj (Williamson, 2004, str. 57). Takšen sistem je bistveno manj občutljiv na nihanja na finančnem trgu, saj usklajevanje poteka preko ekonomskih indikatorjev (spremembe v plačah in gospodarski rasti). Vlaganja na finančne trge predstavljajo

dodatna tveganja za posameznike, ki so že po sami naravi nenaklonjeni tveganju. Sistem jim tako omogoča boljšo predvidljivost pokojnin in planiranje bodočnosti (Williamson & Williams, 2005, str. 499).

2.2.3.4 Avtonomnost

Pokojninski sistem temelječ na virtualnih računih, je finančno samozadosten in lahko funkcionira brez zunanjih posegov. Države z že uvedenim sistemom imajo različne politične cilje, informacijske sisteme in indeksacije. Vladni posegi v sistem so zato med njimi raznoliki in v veliki meri omejeni (Palmer, 2006, str. 27).

2.2.3.5 Mobilnost delovne sile

Akumulirani zneski denarja na virtualnih računih ne predstavljajo nikakršnih ovir za meddržavne migracije posameznikov. V primeru selitve delovno aktivnega posameznika bo državna administracija akumulirani znesek denarja enostavno nakazala v državo, kjer se bo le-ta nastanil in zaprosil za pokojnino. Vsak delavec tako obdrži individualni račun in nadaljuje z vplačevanjem prispevkov. V času upokojitve se izplačajo delne pokojnine glede na države, v katerih je bil posameznik delovno aktiven. Da v samem pokojninskem sistemu ne bi prihajalo do socialnih arbitraž (selitev v države z višjo minimalno pokojnino, krajšo pričakovano preostalo življenjsko dobo in nižjimi davki), so vključene tudi varnostne varovalke (Holzmann, 2004, str. 19-20).

2.2.3.6 Nizki administrativni stroški

Kay & Kritzer (2002, str. 15-21) navajata, da je administracija sistema centralizirana in pod nadzorom vladnih oblasti. V nasprotnem primeru bi obveščanje posameznikov potekalo preko večjega števila manjših finančnih institucij, ki vse sledijo svojim ciljem. V takšnem primeru ekonomija obsega odpade, dodatno pa se povečajo stroški, povezani s konkurenčnostjo. Naloga vladne institucije je zagotoviti spremljanje vseh vplačil in sredstev na individualnih računih, dosledno indeksiranje in informiranje vseh posameznikov. V primerjavi z naložbenim pokojninskim sistemom je to bistveno manjši strošek. Kapitalski sistem zagotavlja spremljanje dogodkov tako na pasivni kot aktivni strani – finančne naložbe, nosi pa tudi stroške institucij za obvladovanje in nadzor pokojninskih skladov - vse to dodatno povečuje administrativni stroške (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 40).

2.2.3.7 Aktuarska pravičnost in nevtralnost

Sorazmernost med vplačanimi prispevki in izplačanimi pokojninami potrjuje aktuarsko pravičnost. Na ravni posameznega aktivno zaposlenega zavarovanca mora biti pričakovana sedanja vrednost prispevkov enaka vrednosti bodočih pokojnin. Prerazdeljevanje denarja med zavarovanci poteka le od tistih posameznikov, ki ne dosežejo pričakovane življenjske dobe, k tistim, ki jo presežejo (Bršič & Kešeljević, 2005, str. 16-17).

2.2.3.8 Fleksibilnost

Delovno aktivni zavarovanci vplačujejo prispevke glede na zaslužek na virtualne pokojninske račune skozi celotno delovno dobo. Čeprav obstaja starostna meja, pri kateri se lahko začnejo izplačevati življenjske (pokojninske) anuitete, upokojitvena starostna meja ni določena in je odvisna od vsakega posameznika (Holzmann & Palmer, 2006, str. 18). Sistem sam po sebi odpravlja ekonomsko iniciativo upokojevati se takoj, ko se doseže minimalna starostna meja. Večina zavarovancev vidi prednost fleksibilnosti kot zmanjšanje stopnje življenjske anuitete, kar jih dodatno vzpodbudi delati dlje (Williamson, 2004, str. 56).

2.2.3.9 Občutek lastništva

Letni izpisi in informacije o vplačilih na virtualne pokojninske račune, ki jih posamezniki dobijo, povečujejo občutek lastništva nad vplačanimi sredstvi, saj lahko razberejo, kakšna je vsota vplačil in kolikšne so bile spremembe na njihovih računih. Sistem ima tako vnaprej določene prispevke, ki določajo obseg in kvaliteto pravic. Spremenjena je miselnost posameznikov, zato vplačila prispevkov ne občutijo kot davčno breme, temveč kot investicijsko varčevanje, čigar donosnost ni podvržena redistribuciji. Drugačen pogled ljudi glede nepravične prerazporeditve dohodka med različnimi skupinami zavarovancev, povečuje motiviranost in vpliva na zavest posameznikov (Williamson, 2004, str. 55; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2009, str. 39).

2.2.3.10 Politika

Večja transparentnost in odsotnost redistributivnih elementov bistveno otežujeta vmešavanje politike v pokojninsko ureditev individualnih računov. Način usklajevanja med prispevki in izplačili zavarovancem temelji na samo-korekcijskih mehanizmih, ki ne zahtevajo politično občutljivih zakonodajnih postopkov. Vladne oblasti tako sodelujejo le pri določanju mer indeksacij in stopnjah redistributivnosti, ki sama po sebi ni predmet virtualnih pokojninskih računov, saj predstavlja glavnino ničelnega stebra pokojninskega sistema (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 39-41).

2.2.3.11 Nizki stroški prehoda

Odlaganja in negotovosti k preskoku na nove pokojninske sisteme (večinoma kombinirane, pretočno-naložbene) so rezultat visokih prehodnih stroškov. Na drugi strani sistem virtualnih pokojninskih računov omogoča, da se prehod v sistem izvede bistveno bolj uravnoteženo. Breme trenutnih fiskalnih nevezdržnosti se porazdeli med več generacij, saj se pokojnine določeno obdobje izplačujejo kot kombinacija pokojninskih upravičenj z naslova stare in nove ureditve (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 39-41)

2.2.4 Omejitve in izzivi virtualnih pokojninskih računov

Zagovorniki obstoječega pokojninskega sistema (dokladno-kapitalskega) vidijo njegove prednosti predvsem v slabostih sistema, ki vključuje virtualne pokojninske račune. Tako mnoge prednosti gledajo z drugačnih perspektiv, ki so za posameznike bistveno manj ugodne.

2.2.4.1 *Kratkoročna nestabilnost sistema*

Sistem virtualnih pokojninskih računov sam po sebi ne more zagotoviti kratkoročnega ravnotežja med plačanimi prispevki zavarovancev in izplačili z naslova pokojnin. Večina držav, ki so se znašla v kratkoročnih fiskalnih težavah in posledično uvedle nov pokojninski sistem, so izzive rešile skozi reforme, ki so vključevale bodisi povečanje prispevkov bodisi zmanjšanje pokojninskih anuitet posameznikov (World Bank, 2001).

2.2.4.2 *Transparentnost*

Kompleksnost izraza preglednosti je v tem, da se uporablja v različnih smereh in v različnih kontekstih. V kolikor primerjamo pretočni pokojninski sistem z novim sistemom, ki vsebuje virtualne račune, opazimo, da je preglednost izpopolnjena. Kljub temu dejanska velikost pokojnine v novem sistemu ni točno jasna, saj je odvisna od različnih ekonomskih dejavnikov, kot so različni trendi gibanj v stopnjah plač (v delovnem obdobju) in ekonomske oziroma gospodarske rasti (obdobje, ko dobivamo izplačila). Poleg tega se v večini primerov pri prehodu na sistem virtualnih pokojninskih računov izplačila upokojencem avtomatično zmanjšajo, kar prav tako zadeva transparentnost (Williamson, 2004, str. 60).

2.2.4.3 *Finančni trgi in institucije*

Ena izmed glavnih omejitev sistema virtualnih pokojninskih računov je ta, da zaradi svoje zasnove ne prispevajo k povečanju nacionalnih prihrankov in ne povečujejo gospodarske rasti – prav njo večino držav izrabi v primeru upokojitve *baby-boom* generacije ali v primeru sprememb v staranju prebivalstva. Sredstva posameznikov se na individualnih računih akumulirajo in indeksirajo, vendar ne v smislu finančnih naložb, kar pomeni, da sistem ne prispeva k razvoju finančnih trgov in institucij kot so bančništvo in zavarovalništvo, kar je nesporna lastnost naložbenega pokojninskega sistema. Vse finančne institucije imajo pozitiven dolgoročni vpliv na ekonomski razvoj gospodarstva. Študije na Švedskem kažejo, da ima takšen sistem celo negativne učinke na stopnjo prihrankov v državi (Williamson, 2004, str. 57).

2.2.4.4 *Solidarnost*

Vsi pokojninski sistemi sledijo svojim ciljem in tendencam. V primeru preferiranja aktuarske pravičnosti je solidarnost težko doseči, saj si ta dva cilja nasprotujeta. Prvi zagotavlja sorazmernost med vplačanimi prispevki in izplačanimi pokojninami (prispevki naj se ne bi uporabljali za sprotna izplačila, temveč bi se nalagali na individualne račune), medtem ko

solidarnost govori ravno o tem, kako današnja populacija vplačuje v pokojninski sistem, iz katerega se sproti izplačujejo pokojnine današnji upokojeni generaciji. Pokojninski sistem virtualnih računov je tako ujet nekje na sredini, kar predstavlja dodaten izziv (Brščič & Kešeljević, 2005, str. 16-17).

2.2.4.5 Prenos tveganj na posameznike

V nasprotju s polno privatizacijo sistema, ki jo mnogi neoliberalci zagovarjajo, ima sistem virtualnih pokojninskih računov le nekaj zasnutkov v tej smeri. Določena tveganja, ki nastanejo v povezavi z demografskimi spremembami in fluktuacijami v ekonomiji, so prenesena z vladnih oblasti na bremena posameznikov, čeprav bi se s tovrstnimi izzivi mnogo lažje soočala vlada. Z uvedbo novega pokojninskega sistema, ki temelji na individualnih računih, se bodo posamezniki srečali z novi izzivi, saj le-ta ne bo vključeval in reševal problemov invalidnosti ter nepreskrbljenosti družin (Williamson & Williams, 2005, str. 489).

2.2.4.6 Politika

Poizkusi izključevanja politike iz pokojninskega sistema vodijo v dodatne izzive, za katere so vsekakor potrebni posegi vladnih oblasti. Preko njih se rešujejo indeksacije vplačanih prispevkov in pokojnin, prerazdeljevanje dohodkov znotraj ničelnega stebra in vprašanja kako financirati brezposelne ljudi, zdravstveno zavarovanje, obdobja materinstev, invalide ter nehvaležna vdovstva (Williamson, 2004, str. 56). Tudi znotraj politike so (v Sovjetskem bloku in tamkajšnjih državah) mnenja in ideje z že uvedenim pokojninskim sistemom, ki temeljijo na virtualnih računih, precej razdvojena. Politične stranke strmiyo k različnim ureditvam sistemov od popolne privatizacije sistema, močnega socialnega dialoga, privatnega pokojninskega sektorja do liberalnega vodstva. Tako se je sistem sprejel kot kompromis med tistimi, ki podpirajo neoliberalne reforme in tistimi, ki preferirajo vzpostavitev socialne blaginje delavcev (Williamson & Williams, 2005, str. 496).

2.3 Druge kategorije

Iz strukture novega pokojninskega sistema dobro vidimo, da virtualni pokojninski računi predstavljajo glavnino 1. stebra. Preostali del (ničelni steber) je namenjen redistribuciji dohodka in zagotovitvi univerzalne pokojnine. Znotraj omejenega obveznega 1. stebra obstajajo pomembne kategorije in izzivi, ki vsi neposredno vplivajo na življenjsko raven državljanov, sistem virtualnih računov pa jih bodisi le posredno vključuje v sistem, bodisi jih ne rešuje v najboljši meri. Večina ne vključenih tematik tako zahteva poseg vladnih oblasti.

2.3.1 Redistributivnost in minimalna pokojnina

Cichon (1999, str. 90-95) je mnenja, da sistem virtualnih pokojninskih računov podcenjuje socialni dialog, saj sam način operative ne vključuje redistributivnosti. Delovna doba mnogih nizko-plačanih delavcev, žensk, socialno šibkih in tistih, ki so večina življenja preživeli v

neformalni ekonomiji, bo relativno kratka. S tem razlogom bodo prisiljeni v času upokojitve iskati dodatno pomoč vladnih oblasti.

Prehod iz starega pretočnega pokojninskega sistema v aktuarsko pravičen sistem, bo povečal Pareto učinkovitost, a na drugi strani zahteval minimalna izplačila za socialno šibke v času upokojitve (Lindbeck & Persson, 2003, str. 80). Prerazdeljevanje dohodkov tako rešuje ničelni steber pokojninskega sistema, ki vključuje v sistem minimalno pokojnino financirano s strani vladnih prihodkov oziroma pobranih davkov. Minimalni dohodek vsekakor dodatno poveča iniciativo vključenosti v formalno delovno silo.

Gruber in Wise (1998, str. 159-161) trdita, da se veliko ljudi odloči za upokojitev takoj, ko jim je to omogočeno. Takšen način mišljenja vodi ljudi v to, da preostanek pričakovane življenjske dobe dobivajo manjšo življenjsko anuiteto, kot če bi še nekaj let ostali delovno aktivni. Posledično njihova višina pokojnine pade na raven minimalne, zato sta bistvena elementa ustrezne prerazdelitve dohodka tako minimalna upokojitvena starost posameznika kot tudi višina minimalne pokojnine. Različni posegi vladnih oblasti v določanje tovrstnih meril, pokojninski sistem administrativno dodatno dražijo.

Vse države z uvedenimi virtualnimi pokojninskimi računi (razen Kirgizija in Italije) imajo v pokojninski sistem vključeno minimalno pokojnino. Osnovna pokojnina, ki nadomešča minimalni dohodek, se dopisuje za vsako leto delovne dobe v Kirgiziji, medtem ko se v Italiji poslužujejo uravnane socialne pokojnine. Višine izplačanih minimalnih pokojnin se razlikujejo, a v večini ne presežejo tretjine povprečne plače. Pogoj za pridobitev polne minimalne pokojnine na Švedskem je 40-letno državljanstvo. V Mongoliji se izplačila začnejo pri 20% povprečne plače (15-letna delovna doba) in narastejo na 30% za 35-letno vplačevanje prispevkov (Williamson, 2004, str. 52-53).

2.3.2 Ženske, brezposelne osebe in študenti

Vzgajanje malih otrok s strani ženske populacije pogosto vodi v neredno oziroma prekinjeno delovno dobo. Ženska delovna mesta so slabše plačana in upokojitvena starost je nižja v primerjavi z moškimi. Vse skupaj se odraža v nižjih življenjskih anuitetah, ki jih prejema v času pokoja. Na Švedskem, kjer so minimalne pokojnine dokaj visoke, ženske tekom delovne aktivne dobe ne prispevajo na individualne račun dovolj, da bi dobile kaj več kot le minimalni dohodek (Williamson & Williams, 2005, str. 498).

Oskrbovanje partnerjev, odgovornost do otrok in pomoč staršem onemogoči primerljivost delovnih let med moškimi in ženskami. Zgodnji vstop v pokoj dodatno poslabšuje ekonomsko ter finančno stanje ženske populacije, za katero je pričakovana življenjska doba višja. Posledično tako ženske nosijo finančno breme nižje pokojnine skozi dalj časa. Ženske, ki se upokojijo pri 55 letih, v Latviji v povprečju lahko pričakujejo 25% manjšo pokojnino, kot v starem pokojninskem sistemu. Na Poljskem pa predčasna upokojitev, ki je dokaj pogosta, odvzame kar 50% tistega,

kar bi sicer ženske lahko zaslužile, če bi ostale delovno aktivne do 60. leta (Williamson & Williams, 2005, str. 499).

Večina držav (vključno Mongolija) z uvedenimi virtualnimi pokojninskimi računi vključuje določeno socialno varstvo za vdove ali ženske, ki imajo majhno število let delovne dobe. Izjema je Latvija, kjer so tovrstni prispevki popolnoma izključeni iz pokojninskega sistema, čeprav ženske živijo v povprečje kar 8 let dlje kot moška populacija (Williamson, 2004, str. 59).

Študenti in brezposelne osebe zaradi svojega družbenega statusa ne morejo vplačevati prispevkov v pokojninski sistem, zato to dolžnost opravljajo namesto njih vladne oblasti. Administracija namreč vsak mesec prispeva na njihove individualne račune določen znesek, ki se obravnava enako kot prispevki delovno aktivnih ljudi. V kolikor vse države ne krijejo tovrstnih prispevkov, pa zagotovo krijejo vplačila prispevkov materam, ki niso delovno aktivne iz razloga nosečnosti in vzgoje otrok. Višina in leta kreditiranja se od države do države spreminjajo (Williamson & Williams, 2005, str. 491).

2.3.3 Invalidi

Invalidsko zavarovanje je bilo v pokojninskih sistemih preteklega stoletja avtomatično vključeno v sistem, medtem ko virtualni računi tega ne zagotavljajo. Vključenost in izziv, ki se s tem pojavi, morajo reševati vladne oblasti. Ena izmed možnih rešitev je, da bi posameznik pred invalidnostjo normalno vplačeval prispevke od svojih dohodkov, v dobi invalidnosti pa se stopnja plačevanja spremeni skladno s posameznikovimi dohodki. Prav fleksibilnost in sprememba (zmanjšanje stopnje prispevkov) naj bi invalidnim osebam omogočila pokritje izostanka dohodkov v delovno aktivni invalidni dobi. V času pokoja bi invalidne osebe enako kot drugi dobivali pokojnine, ki temeljijo na virtualnih pokojninskih računih (Holzmann & Palmer, 2006, str. 31).

3 MOŽNOSTI UVEDBE VIRTUALNIH POKOJNINSKIH RAČUNOV V SLOVENIJI

Slovenija ima relativno kratko zgodovino pokojninskega sistema, a tradicija socialnega zavarovanja in varčevanja sega na naše ozemlje že vse od obdobja Avstroogrške monarhije. Več o zgodovini pokojninskih sistemov je opisano v poglavju številka 3.1.

3.1 Zgodovina

Prvo pravo socialno zavarovanje na območju Slovenije sega v obdobje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Po letu 1945 (obdobje Jugoslavije) je pravica do socialnega zavarovanja opredeljena kot temeljna pravica. Zakonodaja s tega področja se kasneje večkrat dopolni in spremeni. Začetki 90. let 20. stoletja Slovenijo popeljejo v sodobno tržno gospodarstvo. Stečajni

in gospodarske recesije, ki so bile rezultat ekonomske transformacije, so se med drugim reševale tudi z množičnim predčasnim upokojevanjem (Majcen, Verbič, Van Nieuwkoop & Sambt, 2005, str. 55-56).

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je leta 1992 uzakonil prvi samostojni sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji. Sledila so leta nizkih cen dokupa zavarovalnih dob in kršenja aktuarskih načel. Posledično se je povečevalo število tistih upravičencev, ki so si dokupili leta za to, da so izpolnili pogoje za upokojitev oziroma so si z dokupom zagotovili ugodnejšo odmero pokojnine. Z namenom pospešitve gospodarske rasti je vlada leta 1996 znižala prispevne stopnje, kar je vodilo v strmo naraščanje zadolženosti pokojninske blagajne in potrebne dodatne transferje iz državnega proračuna (Papež, 2008, str. 35-36).

Slovenija se že od osamosvojitve naprej poslužuje zgolj parametričnih reform. Ta spreminja sistemske parametre obstoječega sistema, kar pomeni, da reforma temelji zlasti na postopnem, a znatnem podaljševanju upokojitvene starosti, podaljševanju obračunskega obdobja za izračun pokojnine, spremembi nadomestitvenega razmerja med pokojnino in plačo ter spremembi načina usklajevanja pokojnin. Na vsem tem je temeljila reforma leta 1999, katere temeljni cilj je bil vzpostavitev vzdržnega sistema pokojninskega zavarovanja na dolgi rok. Reforma še poteka in je nekje sredi prehodnega obdobja zmanjševanja obsega pravic (Papež, 2008, str. 36).

3.2 Pokojninski sistem v Sloveniji

Vodopivec, Dolenc & Širok (2008, str. 43-46) ugotavljajo, da ima Slovenija v osnovi dokaj podoben pokojninski sistem kot večina evropskih držav, vendar z določenimi posebnostmi. Povzeli so ameriški model in navajajo, da Slovenija:

- ima vpeljan prvi steber, ki je javni in obvezen ter temelji na medgeneracijski izmenjavi oziroma na dokladnem sistemu,
- nima formalno opredeljenega osnovnega ali ničelnega pokojninskega stebra. Uvedena je zgolj državna pokojnina, ki se nanaša na premoženjski cenzus, in je odobrena osebi, ki ne prejema nobene pokojnine. Gre za socialni transfer države socialno ogroženim državljanom in bi po svoji vsebini predstavljala osnovni pokojninski steber, v Sloveniji pa je vključen v prvi pokojninski steber,
- nima formalno oblikovanega drugega stebra obveznega zavarovanja. Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje v Sloveniji je namenjeno le delavcem, ki delajo na posebej težkih in zdravju škodljivih delovnih mestih in je nadomestilo za dosedanjo zavarovalno dobo s povečanjem (beneficirano dobo),
- ima tretji steber, ki temelji na prostovoljni osnovi in je financiran s strani delodajalca ali zaposlenega ali obeh in je organiziran v okviru privatnega sektorja.

V okvir obveznega prvega stebra pokojninskega sistema so vključeni vsi zaposleni v RS, državljani RS, zaposleni pri tujcih, samozaposleni, kmetje, vrhunski športniki in šahisti ter drugi, za katere to predvideva zakon (ZPIZ-1, členi 13–24).

Dodatno pokojninsko zavarovanje v okviru 2. stebra temelji na že opisanem naložbenem sistemu financiranja (Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 38). Zavarovanci se lahko odločijo za vključitev v različne oblike dodatnega zavarovanja, ki so prikazane v sliki številka 2.

3. pokojninski stebel temelji na individualnem prostovoljnem dodatnem pokojninskem zavarovanju, ki ga izvajajo banke, zavarovalnice in vzajemni skladi. Posamezniki tako glede na svoje zmožnosti varčujejo za dobo, ko bodo stopili v pokoj (Pokojninski sistem, 2010).

Struktura samega pokojninskega zavarovanja Republike Slovenije je nazorno predstavljena v spodnji sliki.

Slika 2: Struktura sistema pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji

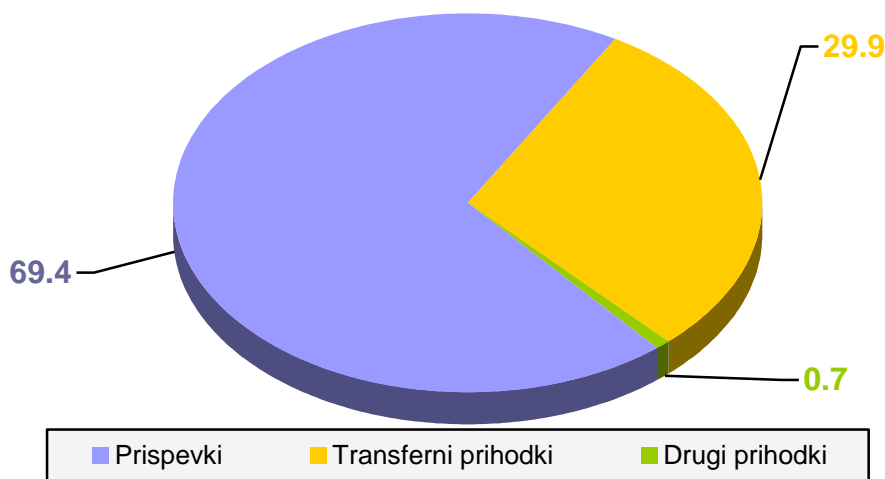
Vir: Pokojninski sistem, 2011.

3.2.1 Financiranje pokojnin

Skupni prihodki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju ZPIZ) so v letu 2010 znašali 4.804,9 milijona evrov. Glavne skupine prihodkov so **prispevki** (3.334,7 milijona evrov) za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, **transforni prihodki** (1.437 milijona evrov - vplačila državnega proračuna, starševska nadomestila s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve - MDDSZ), nadomestila za čas brezposelnosti Zavoda Republike

Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ), nadomestila zaradi bolezenske odsotnosti, ki jih Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) neposredno izplačuje upravičencem, in druga prejeta sredstva iz državnega proračuna) in **drugi prihodki** (0,033,2 milijona evrov - prispevki prostovoljnega zavarovanja, dokupi pokojninske dobe, prihodki od obresti, prodaja blaga in storitev ipd.). V spodnji sliki je prikazana podrobnejša struktura prihodkov ZPIZ-a v letu 2010 (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2011, str. 36).

Slika 3: Struktura prihodkov Zavoda v letu 2010

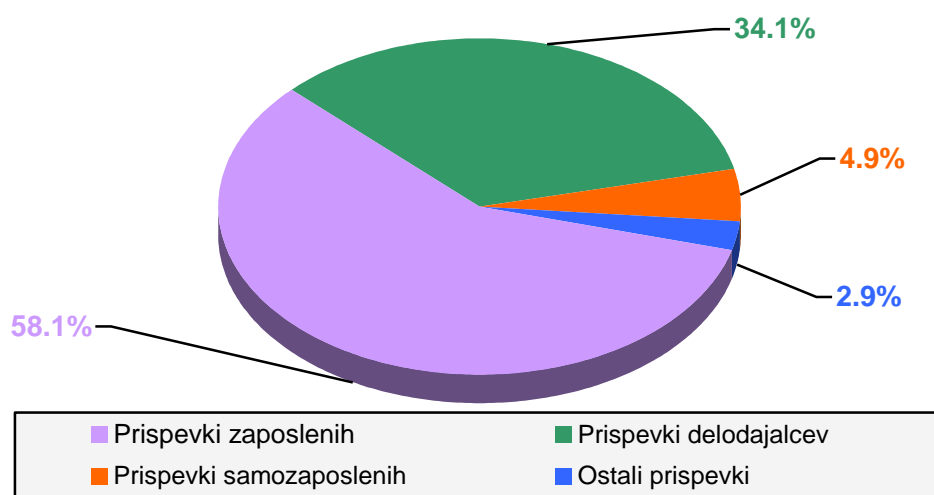

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje v številkah 2010, 2011*.

3.2.2 Prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Višina prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje predstavlja kar 69.4% vseh prihodkov ZPIZ-a. Odvisni so od višine izplačanih plač, stopnje discipliniranosti plačevanja prispevkov posameznikov, višine prispevne stopnje, števila zaposlenih, izterjatev neplačanih prispevkov in višine zamudnih obresti iz naslova nepravočasno plačanih prispevkov. Sestavljajo jih prispevki zaposlenih, prispevki delodajalcev, prispevki samozaposlenih in ostali prispevki pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Podrobnejša struktura je predstavljena v grafu številka 2 (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2011, str. 37):

Slika 4: Struktura prispevkov v letu 2010

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje v številkah 2010, 2011*.

3.2.3 Struktura pokojnin

Kar 83.3% odhodkov ZPIZ-a izhaja iz naslova pokojnin. V letu 2010 so največji delež predstavljali izdatki za starostne pokojnine, izplačane rezidentom Republike Slovenije, sledili so izdatki za invalidske pokojnine, odhodki za družinske in vdovske pokojnine. Struktura pokojnin je podrobneje opisana v spodnji tabeli (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2011, str. 41).

Tabela 2: Struktura pokojnin v letu 2010

Pokojnine	Struktura v %
Starostne pokojnine	68
Invalidske pokojnine	12.6
Družinske pokojnine	11.2
Letni dodatek upokojencev	3.4
Pokojnine nakazane v republike bivše SFRJ	3.2
Vojaške pokojnine	0.9
Pokojnine nakazane v tujino	0.5
Kmečke pokojnine	0.1
Druge pokojnine	0.1
Skupaj	100

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje v številkah 2010, 2011*.

3.3 Uvedba virtualnih pokojninskih računov

Tradicionalni slovenski pokojninski sistem, ki temelji na dokladnem sistemu financiranja, vedno težje kljubuje izzivom in spremembam, s katerimi se srečavamo v današnjem svetu. Fiskalni pritiski, demografske spremembe, socialnoekonomski izzivi in globalizacijski procesi povzročajo tveganja tako na makroekonomski ravni, kakor tudi posameznikom, saj jih izpostavljajo negotovosti glede obsega pravic v neaktivnem obdobju. Vplačila aktivnih zavarovancev čedalje težje pokrivajo tekoče obveznosti trenutnih upravičencev pokojnin, kar jasno kaže na nevzdržnost pokojninskega sistema (Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 15–16).

Slovenija se že 20 let poslužuje zgolj parametričnih sprememb znotraj pokojninskega sistema. Zadnja predlagana pokojninska reforma s strani vlade (2011) nosi novosti, kot so podaljšanje obračunskega obdobja za odmero pokojnine, indeksacija pokojnin po švicarskem modelu, zvišanje minimalne starosti upokojitve, odprava bonusov za študijska leta, vojsko in otroke, izločitev varstvenega dodatka iz pokojninske blagajne ter druge spremembe (Glavič, 2010, str. 2-3). Reforma s strani državljanov ni bila podprta, prav tako pa ne rešuje problema dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema. Je le kot trska v ognju, ki prej ko slej pogori. Da ogenj ne bo ugasnil, se mora Slovenija poslužiti paradigmatške spremembe. Tovrstno sistemsko osvežitev in nadgradnjo pokojninskega sistema omogoča sistem, temelječ na virtualnih pokojninskih računih.

Pokojninski sistem, ki vključuje virtualne račune, zagotavlja nizke stroške prehoda in administracije, poleg tega pa povečuje transparentnost in mobilnost delovno aktivnih posameznikov. Letni izpisi in informacije o vplačilih na individualne račune državljanom Republike Slovenije povečujejo občutek lastništva, hkrati pa vplačila prispevkov ne občutijo več kot davčno breme, temveč kot investicijsko varčevanje, čigar donosnost ni podvržena redistribuciji. Sistem zagotavlja sorazmernost med vplačanimi prispevki in izplačanimi pokojninami, s katero izkazuje aktuarsko pravičnost in nevtralnost.

Vzpostavitev takšnega pokojninskega sistema predstavlja pot, ki vodi do razmeroma hitrega varčevanja in blaginje posameznika in družbe kot celote. Sistem bi bil kot celota izpostavljen posameznim dejavnikom tveganja, vendar bi se zaradi nepopolne kolinearnosti med njimi, gledano v celoti, dosegli blagodejni učinki vzdržnega financiranja pokojnin in s tem optimalnejšega razporejanja potrošnje v času (Berk Skok & Jašovič, 2007, str. 42).

Zavedati se moramo, da sama modernizacija pokojninskega sistema ne bo dovolj za vse izzive in spremembe v prihodnosti. Prehod na nov sistem je treba podpreti z ostalimi prilagoditvami socialne varnosti, predvsem na področju delovno pravne zakonodaje, zakonodaje s področja varnosti in zdravja pri delu ter aktivne politike zaposlovanja; ter obenem najti motivacijske dejavnike tako za zaposlene, kot tudi delodajalce, ki bodo vzpodbudili zaposlovanje starejših in spodbujali h kasnejšim upokojitvam (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2009, str. 6).

Velik korak bo narejen tudi s spremembo institucionalne sestave pokojninskega sistema in odpravo njegove izrojenosti. Odhodki ZPIZ-a namreč skrivajo celo vrsto pokojnin, ki nimajo podlage v vplačanih prispevkih. Izvor izhaja iz 8. člena ZPIZ-1, v katerem je pokojnina opredeljena le kot prejemek. Posledično je razumljena kot socialni transfer, ki ga izplačuje država. Tako obstaja več kot 40 kategorij pokojnin, ki se izplačujejo po 232. členu ZPIZ-1 in med drugimi vključujejo vojaške, borčevske, državne, administrativne, izjemne, poslanske, dimnikarske pokojnine itd. Izdatki za zagotavljanje socialne varnosti, kot so varstveni dodatki, dodatki za pomoč, postrežbo ipd., dodatno onesnažujejo slovenski pokojninski sistem in povzročajo njegovo nepreglednost ter nevzdržnost z javnofinančnega vidika in vidika pravičnosti. S tem so onemogočene tudi ustrezne mednarodne primerjave. Prenos socialnih transferjev in psevdonimskih pokojnin v novo ustvarjeno blagajno (proračun Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve) ne bi imel velikih javnofinančnih posledic, bi pa bistveno izboljšal preglednost sistema in jasno zamejil pokojninska upravičenja kot lastninske pravice od socialnih pravic (Vlada Republike Slovenije, 2011).

SKLEP

Globalizacija, demografske spremembe, socialnoekonomski izzivi, fiskalni in politični pritiski so glavne tematike, ki ogrožajo kvalitetno življenje v dobi, ko posamezniki niso več delovno aktivni. 90. leta prejšnjega stoletja prinesejo v družbo nov pokojninski sistem, ki temelji na virtualnih pokojninskih računih.

Gre za sistem, v katerem se vplačila prispevkov delovno aktivnih ljudi beležijo na fiktivnih individualnih računih, ki se obrestujejo z določeno stopnjo donosnosti; naložbena vrednost na računu pa bi bila le pojmovna, fiktivna. Sistem tako ohranja dokladno naravo sistema obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, saj se zbrani prispevki zavarovancev tekoče porabljajo za financiranje obveznosti do upokojencev. Virtualni pokojninski računi predstavljajo glavnino 1. pokojninskega stebra, zato je spodbuda ljudi za vključitev v prostovoljno pokojninsko zavarovanje (2. in 3. steber) nujna. Potrošnja skozi čas in ekonomska blaginja starejših bi se s tem bistveno izboljšala.

Sistem virtualnih pokojnin je najboljše iz obeh svetov. Podobno kot naložbeni sistem zagotavlja aktuarsko pravičnost, podobno kot dokladni sistem pa temelji na prenosu dohodka od aktivne k upokojeni generaciji (s tem ni problemov financiranja stroškov prehoda iz pretočnega sistema v naložbeni sistem). V tem smislu je za Slovenijo idealen, saj si ob 12% deležu pokojnin v BDP ne moremo privoščiti prehoda na naložbeni sistem. Izrazito pozitivne izkušnje Švedske z že uvedenim sistemom so pokazale, da je le ta bistveno bolj transparenten, aktuarsko pravičen, fleksibilen in dolgoročno fiskalno vzdržen. Občutek lastništva in miselnost posameznikov je spremenjena, ker vplačila prispevkov ne občutijo kot davčno breme, temveč kot investicijsko varčevanje, čigar donosnost ni podvržena redistribuciji. Centralizirana administracija pod nadzorom vladnih oblasti in nizki stroški prehoda v sistem so privlačni tako za razvite kot za manj razvite države po vsem svetu.

V primeru uvedbe novega sistema v Republiki Sloveniji bi pomembno vlogo odigrale vladne oblasti. Preko njih bi reševali indeksacije vplačanih prispevkov in pokojnin, prerazdeljevanje dohodkov znotraj ničelnega stebra in vprašanja kako financirati brezposelne ljudi, obdobja materinstev, invalide ter nevhvaležna vdovstva. Za vse tovrstne socialne transferje bi bilo potrebno ustvariti novo blagajno in vzpostaviti dolgoročno funkcionalen sistem.

Paradigmatsko reformo bi morali podpirati ukrepi in ustrezne politike na vseh področjih človekovega udejstvovanja, ki bi spreminjali odnos ljudi do dela in aktivnega preživljanja starejšega življenjskega obdobja ter spodbujali podaljševanje delovne aktivnosti starejših. Zavedanje družbe, gospodarskih subjektov in posameznikov, da starost povečuje produktivnost starejšega delavca zaradi dolgoletnih izkušenj, razvitih socialnih mrež, primerne delovnega mesta, dolgoletnega vlaganja v človeški kapital ter drugih kompetenc, in tako ne izključuje zaposlitvenega potenciala, bi moralo biti v samem središču ekonomske misli.

Sistem virtualnih računov je eden izmed pokojninskih sistemov, ki predstavlja drugačen pogled na varčevanje skozi življenjsko obdobje. Poudarja, da je vplačevanje prispevkov zavarovanje pred starostjo oziroma dolgoživostjo in ne pred revščino. Osvetljuje aktuarsko pravičnost kot del naložbenega sistema, medtem ko na drugi strani s preprečitvijo izpada prispevkov še vedno temelji na dokladnem sistemu. Ne nudi nam vseh odgovorov in rešitev na obstoječe probleme, a označuje pot, ki vodi v svet, kjer bodo zavarovanci dobili tisto, kar jim z vstopom v pokoj pripada. Nagrajeno bo življenjsko delo in ohranjena družbena blaginja v jeseni življenja.

LITERATURA IN VIRI

1. Bender, C., & MacArthur, I. W. (2000). *Pensions systems in East Asia and the Pacific: Challenges and opportunities. Social Protection Discussion Paper, 1(14)*. Washington D. C.: World Bank.
2. Berk Skok, A., & Jašovič, B. (2007). Z večštebrnim pokojninskim sistemom do blaginje posameznika in družbe. *Bančni vestnik*, 56(12), 36–42.
3. Bršičič, B., & Kešeljevič, A. (2005, 1. oktober). Bodi realist, zahtevaj virtualne pokojnine. *Sobotna priloga*, str.16 in 17.
4. Börsch-Supan, A., & Miegel, M. (2001). *Pensions Reform in Six Countries*. Heidelberg, New York, Tokyo: Springer.
5. Cichon, M. (1999). Notional Defined-Contribution Schemes: Old Wine in New Bottles? *International Social Security Review*, 52(4), 87-102.
6. Čok, M., Sambt, J., Berk Skok, A., & Košak, M. (2008). Long-term sustainability of the Slovenian pension system. *Economic and business review*, 10(4), 271-288.
7. Disney, R. (1999). *Notional accounts as a pension reform strategy: An evaluation. Social Protection Discussion Paper*. Washington D.C.: World Bank.
8. European Commission (2000, 10. november). *European Economy Reports and Studies: Generational Accounting in Europe*. Bruselj: European Communities, 2000.
9. Fultz, E., & Ruck, M. (2001). Pension reform in central and eastern Europe: Emerging issues and patterns. *International Labour review*, 140(1), 19-43.
10. Glavič, B. (2010, 7. april). Ko se 60-letniki lotijo hitrega teka. *Nedeljski dnevnik*, str. 2-3
11. Gruber, J., & Wise, D. (1998, 2. maj). Social Security and Retirement: An International Comparison. *American Economic Review*, 2(88), 158-163.
12. Harrison, D. (1998). *Global Pension Strategies*. London: FT Finance.
13. Holzmann, R. (2004). *Toward a Reformed and Coordinated Pension System in Europe: Rationale and Potential Structure. Social Protection Discussion Paper Series*. Washington D.C.: World Bank.
14. Holzmann, R., & Palmer, E. (2006). *Pension reform: Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes*. Washington D.C.: World Bank.
15. Kay, S., & Kritzer, B. (2002). Social Security Reform in Latin America: Policy Challenges. *Journal of Aging and Social Policy*, 14(1), 9-21.
16. Lindbeck, A., & Persson, M. (2003, marec). The Gains from Pension Reform. *Journal of Economic Literature*, 1(41), 74-112.
17. Majcen, B., Verbič, M., Van Nieuwkoop, R., & Sambt, J. (2005). Analiza prihodnjih trendov slovenskega pokojninskega sistema z dinamičnim modulom splošnega ravnovesja. *Ib revija*, 39(3), 54–70.
18. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. (2009, 25. september). Modernizacija pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji: Varna starost za vse generacije. Najdeno 25. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/Dokument_o_modernizaciji_25_9_09

19. Palmer, E. (2006). *Conversion to NDCs – Issues and Models. In Pension Reform: Issues and Prospects of Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes*, Washington D.C.: World Bank.
20. Papež, M. (2008). Vroča vprašanja pokojninskega zavarovanja, *Human Resource Management Magazine*, 6(24), 33-41.
21. *Pokojninski sistem*. Najdeno 25. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.kapitalskadruzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema
22. Stanovnik, T. (2002). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
23. Tajnikar, M. (2010, 13. februarja). Pravica delavcev ali očetov in mater? *Sobotna priloga Dela*, str. 12 in 13.
24. Vlada Republike Slovenije, (2011, 29. aprila). *Letno poročilo fiskalnega sveta 2011: Ocena javnofinančne politike Slovenije 2010-2012*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, 2011.
25. Vodopivec, M., Dolenc, P., & Širok, K. (2008). *Posodobitev socialnega zavarovanja in izboljšanje zaposljivosti starejših*. Koper: Fakulteta za Management.
26. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. *Uradni list RS* št. 109/2006-UPB4, 112/2006; *Odl.US:* U-I-358/04-13, 114/2006-ZUTPG, 91/2007; *SkI.US:* U-I-325/05-5, 10/2008-ZVarDod, 98/2009-ZIUZGK, 27/2010; *Odl.US:* U-I-40/09-15, 38/2010-ZUKN.
27. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2011). *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje v številkah 2010*. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.
28. Žnidaršič Kranjc, A. (2000). *Kako prevzeti odgovornost za lastno starost*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
29. Williamson, B. J. (2004). Assessing the Pension Reform Potential of a Notional Defined Contribution Pillar. *International Social Security Review*, 57(1), 47-64
30. Williamson, B. J., & Williams, M. (2005). Notional Defined Contribution accounts: Neoliberal Ideology and the Political Economy of Pension Reform. *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 485-506.
31. World Bank (2001). *Notional accounts: Notional defined contribution plans as a pension reform strategy*. Washington D.C.: World Bank.